

Mezinárodní politická sociologie: výzkum praxe bezpečnosti

JAN DANIEL, DAGMAR RYCHNOVSKÁ

International Political Sociology: Researching the Practice of Security

Abstract: Critical security studies have become increasingly popular among Czech scholars, but most studies in this field are based on securitization theory and other discursive approaches to security analysis. This paper argues for broadening the scope of theoretical approaches to security studies and introduces International Political Sociology as a promising strand of research in this respect. International Political Sociology is based on the study of security as practice, and offers a more complex understanding of how security is constructed and performed. The article discusses the theoretical roots of this approach, reviews the main strands of contemporary International Political Sociology research, and introduces its analytical tools. Finally, the paper critically reflects on the theoretical, methodological and empirical aspects of International Political Sociology and outlines possible avenues for this research in the Central European context.

Key words: International Political Sociology, security practices, securitization, methodology, field analysis.

Kolik francouzských sociologů potřebujeme ještě objevit k tomu, abychom konečně pochopili klíčové problémy mezinárodních vztahů a (mezi-)národní bezpečnosti?¹

Jak se při návštěvě letiště v letech následujících po září roku 2001 přesvědčilo asi mnoho z nás, hrozbou se pro leteckou bezpečnost stává celá řada běžných věcí denní potřeby. Od kovových přezek pásků přes lahve s kolou až po počítače zapomenuté v batohu, bezpečnostní skenery nemilosrdně identifikují potenciální rizika, která jsou následně kontrolována znuřenými zaměstnanci soukromých bezpečnostních firem. Jak vlastně došlo k tomu, že zatímco dříve byli jako potenciální hrozba pro bezpečnost chápáni lidé, dnes jsou to mnohem více právě různé věci (tekutiny, přístroje ad.), a dokonce se seriózně diskutuje o tom, že na letišti bude třeba prokázat funkčnost osobního počítače či mobilu?

Zatímco mnohé přístupy ke studiu bezpečnosti hledají odpověď v rétorice stavu výjimečného ohrožení a nutných protiopatření, současné kritické bezpečnostní teorie se spíše soustředí na detailnější reflexi rutinních praktik bezpečnostních profesionálů, prostředí, ve kterém operují, a nástrojů, jež mají k dispozici. Ukazují pak, že pro pochopení současných bezpečnostních praktik a jimi vytvářeného chápání hrozeb a rizik si se studiem politického diskurzu nevystačíme, ale musíme se pokusit otevřít „černou skříňku“ státních i nestátních bezpečnostních agentur a jejich jednání.

Cílem tohoto článku je proto představit výzkumný program tzv. mezinárodní politické sociologie (MPS). Ta v oblasti zkoumání bezpečnosti nabízí komplexní pohled na praxi vytváření chápání bezpečnosti a bezpečnostních hrozeb prostřednictvím běžných

každodenních diskurzivních i nediskurzivních praktik spojujících různé aktéry v rámci specifického společenského prostředí se svěbytnými pravidly a principy fungování. V tomto článku se pokusíme vysvětlit, jakým způsobem může tento teoretický proud obohatit současný bezpečnostní výzkum i jeho společensko-politický přesah – jinými slovy, proč věříme, že čist francouzské sociology má smysl i pro české výzkumníky bezpečnosti a mezinárodních vztahů.

Mezinárodní politická sociologie je součástí kritického přístupu ke studiu bezpečnosti, jež zažívá v posledních dvou dekadách silný rozvoj. Současně s konsolidací bezpečnostních studií jako výzkumného oboru a převzetím nových konceptů a teorií z jiných disciplín, například antropologie, sociologie či výzkumu genderu, došlo k výraznému rozšíření a obohacení akademických debat o bezpečnosti (Buzan – Hansen 2009: 224–225). Tento vývoj se relativně rychle promítl i do nově vzniklých oborů politologie a mezinárodní vztahy v Česku a kritická bezpečnostní studia se zde etablovala jako součástí studijních oborů i výzkumu samého. Nejspíše nejrozšířenějším kritickým přístupem ke studiu bezpečnosti se v českém akademickém prostředí stala lingvisticky pojatá teorie sekuritizace, kterou představila tzv. kodaňská škola (Buzan – Wæver – de Wilde 1998; Wæver 1995). Konceptem sekuritizace se v českém akademickém prostředí již zabývala například Waisová (2004), skrz sekuritizaci pak vysvětluje Druláková (2006) vývoj boje proti terorismu v Evropské unii, Hynek a Strítecký (2010) dynamiku české debaty o protiraketové obraně, Lupták (2011) přenos bezpečnostního diskurzu do prostředí slovenské zahraničně-politické byrokracie² či Eichler (2010) specifika strategické kultury Spojených států.

Sekuritizace nabízí jednoduchý a elegantní rámec pro analýzu bezpečnosti, nicméně od doby svého vzniku prošla již značnou revizí a široké spektrum kritiků poukázalo na její omezenou empirickou aplikaci i pnutí uvnitř teorie samé (viz níže). Mimo to je dobré specificky v Česku upozornit také na určitý nesoulad mezi oblibou sekuritizace na jedné straně a akademickou reflexí české zahraniční a bezpečnostní politiky na druhé straně. Ačkoli tento typ výzkumu má bezesporu své místo v akademickém prostředí, domníváme se, že obzvláště při studiu české politiky bezpečnosti je přínosné reagovat i na jiné – a pro praxi zásadní – mechanismy, které jsou obtížně zachytitelné prostřednictvím diskurzivní analýzy, respektive prostřednictvím analýzy politického či mediálního diskurzu, na který se z praktických důvodů studenti a výzkumníci většinou zaměřují.

Těmito mechanismy rozumíme na jedné straně zejména silnou roli byrokratického aparátu při tvorbě a výkonu politiky a na druhé straně velmi málo politizovanou a ve veřejné diskusi (až na určité výjimky) probíranou zahraniční a bezpečnostní politiku (Drulák 2010). Jak upozorňuje například Hynek (2013), zahraniční a bezpečnostní politika České republiky prochází dlouhodobě určitou krizí, charakterizovanou výrazně reaktivním přístupem politiků, rezignovaností a absencí dlouhodobější vize. I témata, která jsou v mnoha evropských zemích předmětem společenské debaty, tak v podstatě formují – ať již cílenou aktivitou nebo každodenní praxí – aktéři mimo sféru politických elit. V tomto kontextu proto nabývá na důležitosti schopnost analyticky uchopit tyto komplexní struktury aktérů a institucí, vztahy mezi nimi, způsoby, jakými se chovají, a co je výsledkem tohoto jednání. Z tohoto důvodu v tomto článku vysvětlujeme přínos tzv. obratu k jednání (Schatzki – Knorr-Cetina – von Savigny 2001), který v současné době probíhá ve společenskovědním výzkumu a v mezinárodních vztazích, a představujeme s ním propojenou MPS jako inovativní přístup ke studiu bezpečnosti. Ačkoli některé práce českých akademiků se MPS inspirují (Lupták 2011; Druláková 2006; Bureš 2014; Hynek 2012), v českém prostředí doposud není tento typ výzkumu příliš reflektovaný.

Mezinárodní politickou sociologii bezpečnosti lze pokládat za subdisciplínu politické sociologie, která se zakládá na studiu bezpečnostní praxe – tedy jak je chápání bezpečnosti vytvářeno praktickým jednáním sítě státních a nestátních aktérů, a nikoli pouze jak je formována v diskurzu politických elit.³ Tento výzkum navazuje především na tradici

francouzské sociologie, nicméně v současnosti je hojně rozšířen zejména v evropské a částečně i severoamerické (především kanadské) akademické obci. Jedná se o velmi heterogenní proud výzkumu inspirovaný sociologií a stále více i antropologií, jehož hranice je z důvodu silného akcentu interdisciplinarit obtížné přesně určit. Vývoj tohoto výzkumu pak lze sledovat na stránkách odborných časopisů, jako jsou například *International Political Sociology*, *Security Dialogue* či francouzského *Cultures & Conflicts*. Ukázkou tohoto rozvoje může být i ustavení samostatné sekce pro mezinárodní politickou sociologii v rámci International Studies Association, asi nejvýznamnější odborné společnosti pro studium mezinárodních vztahů.

V článku nejprve stručně shrneme základní rysy diskurzivního přístupu k výzkumu bezpečnosti a vývoj teorie sekuritizace. Poté představíme teoretická východiska MPS, současné proudy i empirické zaměření tohoto výzkumu bezpečnosti a možnosti výzkumných metod. Nakonec shrneme silné a slabé stránky tohoto výzkumného proudu a nastíníme možnosti výzkumu v českém kontextu.

DISKURZIVNÍ KONSTRUKCE BEZPEČNOSTI A JEJÍ LIMITY

Zejména v evropském akademickém prostředí se výzkum bezpečnosti v posledních dvou dekadách výrazně inspiruje u sociálního konstruktivismu a poststrukturalismu. Široké spektrum přístupů staví na myšlence, že bezpečnostní hrozby nejsou objektivně dané, a bezpečnostní politiku tedy nelze chápat jako snahu racionálních aktérů optimálně reagovat na podněty zvenčí, ale že aktéři svým jednáním a vystupováním (spolu)vytvářejí bezpečnostní hrozby. Většina výzkumníků se pak obrací ke studiu jazyka, tedy analýze bezpečnostního diskurzu a argumentují, že užití specifických termínů, metafor či analogií má zásadní význam pro to, jakým způsobem chápeme svět kolem nás, a tedy i jak na něj reagujeme (srov. Buzan – Hansen 2009: 141). Campbellův výzkum (1992) problematizující koncept národního zájmu a dekonstruující zahraniční politiku Spojených států představuje jeden z nejvýznamnějších raných kritických příspěvků do studia mezinárodní bezpečnosti. Jeho analýza zahraniční politiky jako specifické praxe utvářející národní identitu na základě vymezení se vůči Druhému se stala podnětnou pro další generaci autorů, kteří navazují na chápání zahraničněpolitického a bezpečnostního diskurzu jako na konstrukci jinakosti. Práce Lene Hansenové (2006) jde v tomto ohledu nejdále zejména svým rozpracováním metodologie poststrukturalistické analýzy ve studiu bezpečnostní politiky a explicitním poukázáním na to, jak konstrukce identity, hrozby a vymezení se vůči její jinakosti legitimizuje specifickou politiku.

Asi největší popularity dosáhla v rámci konstruktivistické tradice v bezpečnostních studiích kodaňská škola a to zejména svým konceptem *sekuritizace* (Buzan – Wæver – de Wilde 1998; Wæver 1995). Podle kodaňské školy jsou bezpečnostní hrozby intersubjektivně vytvářené v procesu sekuritizace. Jakýkoli problém či téma mohou být sekuritizovány tak, že jej nějaký společensky významný aktér prohlásí za bezpečnostní hrozbu pro určitou hodnotu (tzv. referenční objekt), a pokud tento krok přijme relevantní publikum, sekuritizující aktér může sáhnout k použití mimořádných prostředků k řešení daného (bezpečnostního) problému. V teoretické rovině staví kodaňská škola na poststrukturalismu J. Derridy a teorii řečových aktů J. L. Austina a J. R. Searla, nicméně je zasazená do tradičního realistického kontextu v oblasti chápání politické organizace a společenských vztahů a v úzkém vymezení bezpečnosti a suverenity jako politiky výjimečného stavu. Kodaňská škola využívá tradičně lingvistické analýzy zaměřené na sekuritizující řečové akty. Analýza sekuritizace se tak zaměřuje na to, jak sekuritizující aktéři v rámci diskurzu formulují danou hrozbu, tedy vůči čemu se vymezují, ochranou jakého referenčního objektu sekuritizaci legitimizují a jaké mimořádné prostředky navrhuji použít.

Diskurzivní přístupy ke studiu bezpečnosti ovšem mají své odpůrce nejen v řadách tradičního pozitivistického výzkumu, ale i v rámci konstruktivismu a kritické teorie. Tato

kritika se opírá o v praxi velmi zúžené vnímání diskurzu a jeho analýzy (Williams 2003). Ačkoli ve většině teorií pracujících s tímto konceptem pokrývá diskurz různé typy „výpovědí“ z celého spektra lidské komunikace (pro různá pojetí srov. např. Wodak – Chilton 2005; Foucault 1994; Derrida 1978), diskurzivní analýza je v (nejen) českém výzkumu bezpečnosti a mezinárodních vztazích často aplikována pouze na studium textů a to zejména těch, které jsou produkovány v oblasti „vysoké“ politiky (politická prohlášení, parlamentní debaty, volební programy aj.). Chceme-li však pochopit, jak dochází ke konstrukci bezpečnostních hrozeb a jak je vůbec taková konstrukce možná, diskurzivní analýza a především její ustálená praxe nabízí cenné poznatky, ale je mnoho otázek, na které odpovědět neodkáže.

Vývoj výzkumu v oblasti sekuritizace silně reflektuje tuto kritiku. Sekuritizace byla brzy po uvedení kodaňskou školou přejata a dále rozpracována dalšími výzkumníky. Podobně jako se Pierre Bourdieu vymezil v obecné rovině vůči teorii řečových aktů Johna Searla (Bourdieu 1991), mnozí dnešní teoretici bezpečnosti kritizují kodaňskou školou za velmi specifickou konceptualizaci konstrukce, respektive produkce bezpečnostních hrozeb skrz sekuritizující řečové akty, jež dostatečně neakcentuje sociální kontext. S tím souvisí i kritika úzkého a historicky podmíněného chápání společenských vztahů a zejména vztahu mezi politikou a veřejností v oblasti tvorby bezpečnostní politiky. V souhrnu tak kodaňská škola nedostatečně objasňuje sociální podmínky úspěšné sekuritizace a nenabízí analytické nástroje k bližšímu zkoumání toho, kdo produkuje řečové akty, jakou má autoritu a moc ve společnosti a jakým způsobem, za jakých podmínek a kým mají být tyto sekuritizující kroky přijaty, aby bylo možné sekuritizaci hodnotit jako úspěšnou. Určitým krokem k tomuto vysvětlení jsou tzv. usnadňující podmínky sekuritizace (Buzan – Wæver – de Wilde 1998: 31–33), nicméně v teoretické ani v analytické rovině nejsou tyto faktory dále příliš rozvinuty.

Tento typ kritiky je spojen zejména s tzv. druhou generací výzkumníků sekuritizace (např. Balzacq 2005; Ciută 2009; Stritzel 2007; Salter 2008; McDonald 2008), kteří poukazují na pnutí uvnitř teorie sekuritizace a na velmi strnulý rámec pro analýzu, který privilejuje státocentrické a vojenskopolitické pojetí bezpečnosti. V této generaci je pak možné identifikovat dva hlavní proudy pokoušející se o uchopení sekuritizace jako komplexnějšího a potenciálně dlouhodobějšího společenského procesu, v rámci kterého dochází ke změně rolí a kompetencí aktérů zapojených do sekuritizace a k vývoji chápání spojených konceptů a identit.

Stritzel (2007, 2014) rozpracovává teoretický i analytický rámec pro studium sekuritizace na základě aplikace konceptů a mechanismů z oblasti Giddensovy teorie strukturace a kritické diskurzivní analýzy. V chápání společenských vztahů a role prostředí se opírá o konstruktivistické pojetí struktury a aktérství a pracuje se sekuritizací jako s aktem, který lokalizuje (doslova překládá) hrozbu do společenského i lingvistického kontextu. Úspěšnou sekuritizaci pak vnímá jako změnu diskurzu v nejširším slova smyslu, tedy změnu na obou rovinách kontextu. Konstrukce hrozeb v průběhu času tak může přispívat k transformaci jak struktury společenských vztahů a rozložení moci, tak i „systému vědění“, tedy užívaných narativů, konceptů či jazykových rámců. Další aplikací nástrojů jazykové analýzy při výzkumu sekuritizace nabízí např. Watson (2012) či Eriksson (2001), kteří přirovnávají sekuritizaci k analýze rámování zaměřené na lingvistické rámování tzv. hrozbtextů,⁴ tedy sekuritizujících textů popisujících nové hrozby. Výzkum sekuritizace lze propojit zejména s analýzou ‚rámů kolektivní akce‘ (Benford – Snow 2000), jež zkoumá konstrukci specifických jazykových schémat, která mají mobilizovat publikum ke kolektivní akci založené na společném chápání určitého problému, jeho závažnosti a ideálním řešení.

Na druhé straně autoři jako Balzacq či Salter přichází s reformulací sekuritizace založené na politické sociologii a inspiraci z Bourdieuovy teorie jednání. Kodaňské škole vyčítají, že podceňuje roli publika při sekuritizaci a nenabízí analytické nástroje, které by

reflektovaly, v jakém společenském prostředí sekuritizace probíhá. Například Salter (2008) ukazuje, že sekuritizace může mít zcela jinou dynamiku a úspěšnost v různých sociálních prostředích – prostředí politických elit, byrokracie, expertů a veřejnosti. Balzacq (2005, 2011) či Bigo (2002) pak poukazují na to, že sekuritizace prostřednictvím řečových aktů je jen jedna z možných cest, jak určité téma konstruovat jako hrozbu, a zkoumají další – i nediskurzivní – praktiky sekuritizace. Balzacq pak konkrétně navrhuje se v analýze sekuritizace soustředit více na aktéry sekuritizace, jejich společenský kapitál, pozici a samozřejmě na úzké i širší společenské prostředí, ve kterém sekuritizace probíhá (Balzacq 2011). Sekuritizaci tak vnímá jako pragmatický proces, jenž se řídí fungováním sociálního pole, ve kterém se sekuritizující aktéři pohybují a v němž hledají podporu (Balzacq 2005). Pochopení fungování daného pole je pak klíčové pro konkrétní analýzu sekuritizace i samu identifikaci toho, které procesy lze vnímat jako sekuritizaci. Nejzásadnější rozpracování sekuritizace v tradici sociologické analýzy pak nabízí autoři spojení s takzvanou MPS, jejíž teoretické základy představí navazující sekce.

MEZINÁRODNÍ POLITICKÁ SOCIOLOGIE: TEORETICKÉ VYMEZENÍ⁵

Mezinárodní politickou sociologií⁶ lze vymezit jako interdisciplinární výzkum mezinárodních vztahů a bezpečnosti vycházející z kritických a poststrukturalistických přístupů v sociální teorii, jehož cílem je rozkrývání společensky zakotvených základů politického jednání a moci (Bigo – Walker 2007b; Peoples – Vaughan-Williams 2010: 69). Tento heterogenní teoretický proud je do velké míry založen na teoriích a konceptech francouzských filozofů a sociologů jako Michel Foucault, Pierre Bourdieu či Gilles Deleuze (pro přehled srov. tabulku č. 1), ale využívá i odlišné metody a ptá se na jiné otázky (C.A.S.E. 2006: 446–449). V návaznosti na prolínání a smazávání hranic mezi různými sociálními a humanitními vědami v současné francouzské sociální teorii (Balzacq et al. 2010) se MPS snaží propojit politologický výzkum nejen se sociologií, ale také s poznatky pocházejícími například z kriminologie, politické antropologie, filozofie či historie (Bigo 2008a).

*Tabulka č. 1
Teoretici inspirující výzkum mezinárodní politické sociologie*

	Klíčové koncepty	Využití
Pierre Bourdieu	pole, kapitál, habitus, doxa	Zachycení nerovných vztahů mezi jednotlivými aktéry a jejich sociální zakotvenosti v určitém sociálním poli.
Gilles Deleuze	asambláž a její různé podoby	Zachycení efektu současného působení řady menších prvků a různé způsoby, jakými jsou stabilizovány, či naopak narušovány.
Michel Foucault	diskurz, dispozitiv, biopolitika, racionalita	Zachycení nahodilosti, mocenského pozadí a důsledků dominantních racionalit a způsobů vytváření pravdy a vědění.
Bruno Latour	síť aktérů, překlad, jednání	Zachycení vzájemných interakcí mezi lidskými aktéry a materiálními objekty, jejich vytváření a udržování prostřednictvím jednání aktérů a objektů a důsledků těchto interakcí.

Zdroj: Autoři.

Ačkoliv se tento článek věnuje specificky MPS bezpečnosti, využívání kontinentálních (a specificky francouzských) sociologických a antropologických přístupů samozřejmě není jen otázkou mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií. Díky celé řadě výzkumníků stojících na pomezí sociologie, antropologie a mnoha dalších disciplín sahajících od rozvojových studií přes geografii až po politickou ekonomii bylo otevřeno mnoho témat, která lze zahrnout pod MPS. Jako příklad je možné uvést sledování konkrétních manifestací globalizace v lokální praxi (Ong – Collier 2008), výzkum diskurzů a praktik mezinárodních rozvojových agentur a kritika jejich dopadů na daný stát (Ferguson 1994) nebo zkoumání dopadů globalizované ekonomiky na proměny státní autority a jejího vztahu k substátním autoritám a prostorům typu měst a regionů (Brenner 2004).

Na rozdíl od klasického výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů klade MPS důraz na zkoumání mikroúrovně politických a mocenských vztahů a praktického jednání aktérů – jednotlivců, skupin, institucí aj. V duchu tezí Michela Foucaulta (a dalších) je odmítnuto chápání moci jako vycházející z jediného suverénního centra a výzkum se místo toho zaměřuje na studium rozptýlených praktik výkonu moci různými státními i nestátními aktéry, ať již uvnitř státu nebo v mezinárodním prostředí, a jejich důsledky. *Praktiky* je pak možné popsat jako rutinní vzorce jednání skládající se z několika navzájem propojených částí – fyzických aktů, mentálních procesů, využívání nástrojů, věcí či různých forem znalosti, pochopení své situace a prožívání emocí (Reckwitz 2002: 249). MPS předpokládá, že konkrétní praktiky konstituují řadu širších společenských jevů, a studium každodenní praxe má proto poskytnout vhled do způsobů, jakými jsou klíčové jevy mezinárodních vztahů a bezpečnosti v běžném světě „praktikovány“ a jak je vytvářeno jejich každodenní chápání (Bigo – Walker 2007a: 728). To vytváří cennou protiváhu jejich instrumentálnímu využívání ve většině klasických teorií mezinárodních vztahů a poskytuje prostor pro jejich kritiku. Zajímá-li výzkumníka například praxe výkonu státní suverenity a moci, může se zaměřit na praktiky spojené s vymezováním a hájením hranic (Vaughan-Williams 2009) či na studium diplomatických praktik (Adler-Nissen 2008). Zkoumání tvorby evropského občanství se pak může opírat o zachycení praktik mezinárodní mobility (Aradau – Huysmans – Squire 2010) a další.

Data využívaná v rámci výzkumu MPS jsou většinou kvalitativního charakteru a jsou často zaměřena na konkrétní jednání (*practice, pratique*) jednotlivých aktérů.⁷ Součástí zaměření na praxi je pak i snaha o pochopení zdrojů daného jednání, prostředí, v němž se odehrává, a aktérů, kteří ho realizují (Bigo – Walker 2007b: 5; Huysmans – Nogueira 2012: 1). Většina přístupů ke studiu MPS proto nepracuje s přímou kauzalitou a hledáním nutných a postačujících podmínek (*effective causality*), ale spíše se snaží zkoumat podmínky vysvětlující vznik konkrétního jevu a „vznikající“ kauzální vztahy (*emergent causality*) (Salter 2013a: 2–3).

Od diskurzu k praxi: studium praktik bezpečnosti a sekuritizace

V rámci bezpečnostních studií představuje MPS reakci na vývoj různých přístupů ke kritickému studiu bezpečnosti v Evropě na konci 90. let 20. století a snahu o jejich integraci a další rozvoj (C.A.S.E. 2006). Navazuje na kodaňskou školu, jejíž teoretická východiska byla diskutována výše, tzv. velšskou školu, vycházející z tradice neomarxistické kritické teorie (např. Booth 2007), a především sociologicky orientovanou tzv. pařížskou školu (Balzacq et al. 2010; pro vymezení jednotlivých škol srov. tabulku č. 2 a C.A.S.E. 2006; Wæver 2004; Van Munster 2007).⁸

Mezinárodní politická sociologie uznává bezpečnost jako sociálně vykonstruovanou, nicméně neztotožňuje tento proces pouze s osobami nadanými politickou autoritou a jejich řečovými akty. Sekuritizaci vnímá jako výrazně komplexnější společenský proces, který je založen na jednání rozptýlených (státních i nestátních) byrokratických bezpečnostních agentur, jejich vzájemných vztazích a využívaných nástrojích. Chápání bezpečnosti, hrozeb a rizik tak není vytvářeno konkrétním aktérem a sekuritizačním aktem, ale

Tabulka č. 2
Přehled základních proudů kritického bezpečnostního výzkumu

	(Ne)bezpečnost	Data	Teoretická inspirace	Aktéři a vztahy
Kodaňská škola	konstruována řečovými akty	textové materiály, mluvené projevy a obrazové materiály	John Searle, John Austin, Jacques Derrida	Politicky a společensky relevantní aktéři, kteří jsou schopni vykonat sekuritizační pohyb, a jejich vztah s publikem schvalujícím sekuritizační pohyb.
Pařížská škola	vytvářena jednáním bezpečnostních profesionálů	praktiky a diskurzy bezpečnostních profesionálů	Pierre Bourdieu, Michel Foucault	Bezpečnostní agentury, jejich zaměstnanci a každodenní praktiky; vztahy mezi aktéry v sociálním poli.
Velšská škola	bezpečnostní hrozby jsou objektivní a je možné je překonat	relevantní situace, představující hrozby pro lidskou bezpečnost	Karl Marx, Antonio Gramsci, Theodor Adorno	Odmítnutí důrazu pouze na státní bezpečnost; osvobození lidských bytostí (jednotlivců i skupin) od hrozeb a nebezpečí.
Mezinárodní politická sociologie	vytvářena vztahy mezi praktikami, diskurzy a materiálními objekty	diskurzy, praktiky, interakce s materiálními aktanty (neživými objekty)	Michel Foucault, Bruno Latour, Gilles Deleuze, Pierre Bourdieu, Judith Butlerová	Bezpečnostní agentury, jejich zaměstnanci a každodenní praktiky; interakce s ostatními aktéry a neživými objekty.

Zdroj: Autoři.

je výsledkem rutinních – i zdánlivě nevýznamných – diskurzivních i nediskurzivních praktik. MPS si proto všímá spíše než politické rétoriky „malých bezpečnostních nicotností“ (Huysmans 2011; Bigo 2008a), jako je vytváření racionalizovaných databází nebezpečných kategorií osob a materiálů, manuálů k rozpoznání rizikových osob, rozhodování o dodatečném dohledu nad určitými oblastmi aj.

Důraz na zkoumání praxe bezpečnosti a jednání bezpečnostních byrokratů a „profesionálů“ je však motivován nejen teoreticky, ale i empiricky. Mnozí výzkumníci si všímají, že současné vnímání bezpečnostního prostředí je charakterizováno velkou mírou neznalosti a nejistoty (Aradau – Van Munster 2007; Petersen 2011). Společnost chce na jednu stranu předcházet hrozbám, ale na druhou stranu o nich mnoho neví – snahy čelit např. terorismu se setkávají s problémem, že neznáme potenciální pachatele, jejich přesné úmysly ani kapacity. V tomto kontextu pak roste význam bezpečnostních profesionálů, jakými jsou například byrokraté udržující bezpečnostní aparát v chodu, bezpečnostní agentury, ale i experti a vědci. Ti hrají díky svým specifickým typům znalosti (například přístupu k mezinárodním databázím a informacím či výhradní odbornosti v určité oblasti) a důvěře, kterou má společnost k jejich expertize, důležitou roli při rámování konkrétních hrozeb a navrhování protiopatření (Villumsen Berling 2011; Bigo 2002; Scherrer 2009). Studium fungování těchto komunit a toho, jak v nich dochází k tvorbě znalosti a formování bezpečnostních praktik, je proto nedílnou součástí tohoto typu bezpečnostního výzkumu. Na rozdíl od tzv. pařížské školy ale není limitováno jen na bezpečnostní profesionály uvnitř státních orgánů, ale je při odmítnutí výlučné pozice státu při vymezování bezpečnosti zaměřeno také na nestátní aktéry, jejich praktiky a využívané nástroje a na roli materiálních faktorů (Bigo 2008a: 124–125). Právě poslední zmíněné téma – tedy význam „materiálna“ pro bezpečnost a mezinárodní vztahy – zažívá v posledních letech velmi významný rozvoj.

Výsledky výzkumu v oblasti MPS ukazují, že v éře boje proti terorismu dochází ke změně tvorby znalosti v bezpečnostní politice, směřování liberálních a neliberálních praktik vládnutí, depolitizaci bezpečnosti a roztržštění odpovědnosti za politiku bezpečnosti. Tato „praktická“ sekuritizace se tak stává problematictější než diskurzivní sekuritizace, neboť konstruuje určité fenomény (např. imigraci) a sociální skupiny (např. muslimy) jakožto rizikové na základě „neviditelné“ politiky a každodenních byrokratických praktik různých aktérů a organizací. Těmi mohou být například policejní agentury zaměřené na boj s organizovaným zločinem, celní správa, různé migrační agentury, protiteroristické orgány a další (Huysmans 2006; Bigo 2008a).

Na rozdíl od výše zmíněné velšské školy, která chápe holistické zajištění bezpečnosti jako progresivní emancipační prvek, je emancipace v pojetí mezinárodní politické sociologie naopak spojena s rozkrytím nahodilosti obrazu bezpečnosti vytvářeného bezpečnostními profesionály, jeho politizací a desekuritizací (C.A.S.E. 2006: 456–457). Tato linie kritiky má pak své pokračování v dílech některých autorů vycházejících z marxistické či gramsciovské tradice, jež poukazují na komplexní a vzájemně propojený vztah mezi liberalismem, bezpečností a svobodou. Tito autoři chápou bezpečnost jako buržoazní koncept a základ utlačujícího politického řádu. V rámci emancipace proto odmítají celkový diskurz a praktiky bezpečnosti a usilují o promyšlení společenského řádu jiným způsobem (srov. Neocleous 2008).

Základní teoretické koncepty

Mezinárodní politická sociologie předpokládá, že bezpečnost je konstruována nejen diskurzivními akty, ale také celou řadou různých rozptýlených praktik, technologií a dalších nástrojů, které dohromady formují určité společenské prostředí a poskytují podmínky pro rozvoj specifického chápání bezpečnostních hrozeb a (ne)bezpečnosti. Jak lze ale zkoumat takto komplexně pojaté procesy sekuritizace? V návaznosti na kritickou sociologii navrhuje Bigo (1996, 2013) a následně i řada dalších autorů (Salter 2010; např. Mérand 2008)

popsat tyto vztahy a logiku bezpečnostních praktik za pomoci konceptů *pole* a *habitu* Pierra Bourdieua, doplněných o koncept *dispozitivu* Michela Foucaulta. Další autoři pak využívají také koncept *asambláže* z konceptuálního aparátu Bruno Latoura či Félixeho Guattariho a Gillesa Deleuze, jež umožňuje zachytit mnohost jednajících aktérů a jejich propojení. Nyní tyto základní koncepty a jejich přínos pro analýzu bezpečnosti stručně přiblížíme, nicméně je třeba zdůraznit, že se nejedná o ucelený teoretický rámec, ale spíše o soubor konceptů, jež pomáhají rozšířit výzkum (nejen) bezpečnosti a mezinárodních vztahů.

Pole lze vymezit jako objektivně daný, strukturovaný sociální prostor, jenž je definován vztahy a vzájemně nerovnými pozicemi různých aktérů. Aktéři, kteří se pohybují v tomto sociálního prostoru, pak soupeří o určitý *kapitál*, který definuje jejich pozici v poli (například prestiž, ekonomický kapitál či politický vliv) a poskytuje zdroje pro praktické jednání (Bigo 2011: 239–240; Bourdieu – Wacquant 1992: 97–98). Pole, respektive pravidla, kterými jsou vztahy v něm řízena, zároveň pomáhá vytvářet společná chápání společenských situací a odpovídající reakce.

Habitus popisuje chování jednotlivců a jejich subjektivního chápání daného sociálního pole. Habitus charakterizuje logiku jednání a rozhodování daného aktéra, jež je relativně stabilní a zdánlivě „přirozená“, neboť vychází z charakteristických rysů postavení aktéra v rámci pole a jeho minulých zkušeností (Bourdieu 1998: 14–16).⁹ Na základě internalizovaného „praktického rozumu“ tak aktéři v rámci jednoho pole mohou směřovat k určitému cíli, jako je například snaha získat specifický druh kapitálu, aniž by si to uvědomovali a rozmýšleli (Pouliot 2008: 261). Habitus tak vysvětluje, proč například vědec se zkušeností z akademického pole jedná a chápe svět kolem sebe jiným způsobem než kariéerní diplomat se zkušeností z pole zahraničněpolitické byrokracie. Oba aktéři totiž internalizovali praktiky charakteristické pro dané pole a v rámci pravidel tohoto pole jednají tak, aby maximalizovali uznávaný typ kapitálu. V Bourdieuem inspirovaném výzkumu pak sekuritizace probíhá na základě těchto principů – sekuritizující jednání (spíše než konkrétní řečový akt) vychází z intersubjektivně vnímané logiky sociálního pole a je mu dávana konkrétní podoba specifickým habitem sekuritizujícího aktéra (Balzacq et al. 2010).¹⁰ Praktiky sekuritizace proto mají zcela jiný charakter v rámci různých polí a pro jejich identifikaci je třeba nejprve pochopit pravidla fungování daného pole a habitus relevantních aktérů.

Dispozitiv (jinak též *apparatus* - aparát) oproti tomu pomáhá objasnit výsledky jednání množství aktérů společně s prostředky a omezeními, které k němu mají (Vávra 2007). Dispozitiv vysvětluje konkrétní uspořádání v určité oblasti života společnosti – v tomto případě v oblasti bezpečnosti – které orientuje různé rozptýlené jednání a jeho výsledky určitým směrem. Foucault (1980: 194) definuje dispozitiv jako heterogenní uspořádání různých diskurzů, institucí, zákonů, architektonických forem, administrativních procesů a dalších jevů, které dohromady vytváří síť vztahů mezi těmito prvky. Dispozitiv tak zachycuje bezpečnost jako výsledek působení rozptýlených sekuritizačních praktik, jež jsou zároveň určitým způsobem propojeny a reprezentují dohromady specifickou logiku (či Foucaultovými slovy strategii). V Bigově propojení tohoto konceptu s Bourdieuovými teoriemi pak není tato logika intencionálním programem nejsilnějších aktérů, ale je výsledkem vývoje v rámci pole bezpečnostních profesionálů a do jisté míry i mimo něj (Balzacq et al. 2010). Pro Biga je tak dispozitiv prostředkem k identifikaci změn bezpečnostních praktik a transformace pole bezpečnostních profesionálů, které dohromady vedou k nové vizi bezpečnostního vládnutí založené na řízení rizika spíše než na tradiční ochraně před známými hrozbami (Bigo 2008b).

Nejen v souvislosti s bezpečnostními tématy se stále častěji využívá v MPS také koncept *asambláže*.¹¹ Ten označuje soubor heterogenních a v podstatě autonomních elementů (lidských aktérů, organizací, ale i materiálních faktorů či v některých případech i idejí), které zároveň fungují společně a jejichž společná existence má určitý efekt. *Asambláž*

tedy společně vykazují vlastnosti, které její součásti odděleně nemají (Acuto – Curtis 2014: 3).¹² Výzkum asambláží proto klade důraz na historickou nahodilost propojení jednotlivých složek asambláže, jejich rozkrývání („mapování“) a na mocenský efekt a praktiky, které kolektivní uspořádání dané asambláže tvoří. Výzkum Rity Abrahamsenové a Michaela C. Williamse (2011) například používá tento koncept za účelem pochopení fungování komplexní sítě aktérů, praktik, technologií a idejí charakteristických pro propojování státních a soukromých agentur v rámci bezpečnostního vládnutí. I přes odlišná teoretická a do jisté míry také ontologická východiska zde v důrazu na heterogenitu a společnou konstituci jednotlivých prvků existuje u řady přístupů zřejmá souvislost a návaznost s Foucaultovým konceptem *dispozitivu* (Loughlan – Olsson – Schouten 2014: 40, 50).

Na závěr této kapitoly je nicméně dobré poznamenat, že způsob kombinování foucaultovského a bourdieuvského teoretického rámce, který využívá například právě Didier Bigo, rozhodně není nekontroverzní a bez vnitřního napětí. Problémy s tím spojené je možné ilustrovat právě na pojmu strategie, který oba francouzští teoretici využívají výrazně odlišně. Zatímco pro Foucaulta je strategie do jisté míry nezamýšleným efektem specifické logiky souboru určitých praktik (Heller 1996: 87–88), pro Bourdieua tento termín označuje způsoby jednání, které jsou v logice daného sociálního pole orientované na reprodukci nebo změnu pozic v poli (Mérand – Forget 2013: 96–97). Strategie by tak měla být zároveň do jisté míry neintencionálním, ale společensky regulovaným efektem kolektivního jednání, stejně jako samotným jednáním orientovaným v určitém sociálním kontextu na daný cíl.

Výzkumná témata mezinárodní politické sociologie

Pro přiblížení MPS jako výzkumného programu nyní představíme stěžejní literaturu tohoto teoretického proudu. Jak již bylo zmíněno, jedná se o různorodý výzkumný proud, a ne všichni autoři se proto shodují na užitečnosti všech výše zmíněných konceptů. Pojítkem tohoto výzkumu je ale v kritické a interpretativní tradici důraz na širší pojetí bezpečnosti, chápáné jako sociálně vykonstruované sítěmi různých aktérů prostřednictvím diskurzů, sociálních praktik a technologií.

Mezinárodní politická sociologie (bezpečnosti) se jako specifický proud zkoumání zformovala na základě výzkumu Didiera Biga a jeho kolegů, kteří se zaměřovali na evropské bezpečnostní organizace a jejich proměny od 90. let v souvislosti s prohlubováním evropské integrace (Bigo 1996) a válkou proti terorismu (Bonelli – Deltombe – Bigo 2008). Za pomoci analýzy konkrétních praktik a nástrojů využívaných pro zajišťování bezpečnosti identifikovali vznik nového transnacionálního pole bezpečnosti propojující sítě různých národních i evropských bezpečnostních agentur („manažerů nejistoty“) a nového bezpečnostního dispozitivu založeného na prolínání logik a praktik původně oddělených policejních a vojenských organizací (Bigo 2000). Toto nové pole charakterizuje Bigo na základě sporu mezi „modernisty“, spoléhajícími se na pokročilou technologii (například databáze a sledovací systémy) a argumentujícími pro nutnost deterritorializace bezpečnosti (tj. jejího zajišťování i mimo území státu), a zastánců tradiční bezpečnosti, státní suverenity a práva na výlučnou pozici státu a jeho agentur (Bigo et al. 2010). Oba tyto tábory s sebou zároveň nesou odlišnou vizi bezpečnosti, jejího zajišťování a aktuálních hrozeb, založenou na rozdílných habitech aktérů.

Na Bigův výzkum následně navázala celá řada dalších autorů analyzujících například praktiky konkrétních agentur (např. Léonard 2010), bezpečnostní experty existující mimo jasně vymezené sociální pole (Stampnitzky 2013) nebo výsledný diskurz a praktiky vládnutí, které reflektují zapojení bezpečnostních profesionálů do dalších oblastí politiky, např. týkající se migrace a azylu v Evropské unii (Huysmans 2006). V této tradici pokračuje např. i Mark Salter, který se zaměřuje na bezpečnostní praktiky na hranicích a na letištích, jež představují „praktickou“ ukázkou výkonu suverenity v dnešním světě (Salter 2007). Trine Villumsen Berlingová (2011) se pak zabývá mobilizací vědeckých faktů

v rámci sekuritizace a ukazuje na pronikání odborných diskurzů a praktik, podpořených aktéry s vědeckým kapitálem, do pole bezpečnostních profesionálů.

Výrazným výzkumným tématem se stalo zapojení soukromých bezpečnostních společností do současného bezpečnostního vládnutí. Nejvýznamnější představitelé tohoto výzkumu Rita Abrahamsenová a Michael C. Williams (2011) analyzují, jakou roli hrají tyto firmy při zajišťování veřejné i soukromé bezpečnosti v subsaharské Africe. Pro zachycení vztahů mezi soukromými a státními ozbrojenými silami využívají Bourdieuv koncept pole a různých druhů kapitálu, přičemž sledují konkrétní bezpečnostní praktiky, jež souhra polí a kapitálu přináší. Zároveň ukazují, jak dochází v bezpečnostním vládnutí v subsaharské Africe k prolínání státních a nestátních aktérů, jimi využívaných technologií a nástrojů a vzniku *globálních bezpečnostních asambláží*,¹³ v nichž je hranice mezi soukromou a veřejnou kontrolou a odpovědností možné určit jen obtížně (Abrahamsen – Williams 2011: 217–218). Jiný přístup nabízí Anna Leanderová (2005), jež zkoumá praktiky zapojování soukromých bezpečnostních agentur do vytváření vědění o mezinárodní bezpečnosti a zaměřuje se mj. na studium habitů těchto aktérů. Jana Hönkeová (2013) studuje prolínání logiky tržního jednání zaměřeného na zisk, diskurzu dobrého vládnutí a pozůstatků koloniálních praktik vládnutí, při němž dochází hybridizaci praktik zajišťování bezpečnosti. Práce Oldřicha Bureše (2014) je pak jednou z mála studií z českého prostředí, které by se daly zahrnout do agendy MPS. S využitím konceptu asambláže sleduje překreslování hranic mezi soukromým a veřejným politickým a bezpečnostním vládnutím a pronikání soukromých společností do státních institucí.

Na stále materiální dimenzi bezpečnostních praktik se pak zaměřuje Claudia Aradauová (2010), která na případu evropské kritické infrastruktury ukazuje, jakou roli hrají při sekuritizaci materiální faktory, jak jsou propojeny se specifickým chápáním bezpečnosti a jak dochází během sekuritizace k přetváření jejich významu. Podobně Peer Schouten (2014) na příkladu bezpečnostních opatření na amsterodamském letišti poukazuje na rostoucí význam technologických nástrojů (skenerů, bezpečnostních rámu aj.) pro výkon bezpečnostních praktik a na to, jak přispívají k vytváření a udržování specifického chápání hrozeb a bezpečnosti v současných *asamblážích* (pro podobný přístup srov. např. Bellanova – Fuster 2013). V abstraktnější formě se různé materiální faktory stávají součástí *asambláže*, která vytváří určité chápání rizika a praktik zaměřených na jeho omezení. Nadine Voelknerová (2011) do této *asambláže* ve své studii praktik lidské bezpečnosti v Thajsku nezahrnuje pouze databáze a další nástroje bezpečnostních profesionálů, ale také zdroje potenciálních hrozeb – tedy moskyty přenášející nemoci, přeplněné ubytovny migrantů, močály a další.

Podobně jako analýza zahraniční politiky MPS poukazuje na význam byrokracie a expertů a jejich význam pro vytváření (ne)bezpečnosti. MPS ale jde v této linii výzkumu dále a na základě kritického zkoumání poukazuje na slepá místa a konkrétní mocenské dopady praktického fungování abstraktních konceptů a dichotomií (vnitřní vs. vnější bezpečnost, státní vs. soukromé, politika vs. byrokracie atd.). Na rozdíl od tradičních teorií mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií tak MPS nebere tyto koncepty jako samozřejmé, ale podrobuje jejich praktické naplňování a dopad kritickému zkoumání. Tento přístup jí umožňuje upozornit například na „odvrácenou stranu“ bezpečnostních analýz, které při snaze zajistit bezpečnost pro určité kategorie obyvatel vytváří nebezpečí pro jiné, jež jsou označeny jako rizikové.

METODY VÝZKUMU MEZINÁRODNÍ POLITICKÉ SOCIOLOGIE

Mezinárodní politická sociologie usiluje o pochopení praxe bezpečnosti, a její výzkum je proto založený na získávání různorodých dat a analýze diskurzivních i nediskurzivních praktik zajišťování bezpečnosti. Cílem výzkumu je pochopit kontext, v němž je bezpečnost praktikována, a popsat praktiky aktérů, kteří jsou zapojeni do konstrukce bezpečnosti a hrozeb. Výzkum má proto za cíl nejen popsat fungování daného společenského

prostředí, ale i rekonstruovat vnitřní a veřejně nevyjadřované znalosti aktérů. Ty jsou pak vodítkem k tomu, jak aktéři chápou specifické situace, jakým způsobem v nich jednají a proč (Balzacq et al. 2010; Pouliot 2008; Bueger – Mireanu 2014: 127–128). Badatelé by proto v případě empirického výzkumu měli používat metody, které umožňují co nejbližší setkání se studovanými aktéry, jejich jednáním, nástroji, které k němu využívají, a ideálně i s těmi, na které mají dané bezpečnostní praktiky dopad (Bueger – Mireanu 2014: 119; Schatz 2013: 308–309).

Analýza sociálního prostředí a praktik

V oblasti MPS a kritických bezpečnostních studií obecně v posledních letech dochází k posunutí diskuze od teoretických otázek (co je to bezpečnost?) k tomu, jakými metodami ji lze prakticky zkoumat (Aradau et al. 2014: 1–2). I přes některé obecnější výzkumné strategie¹⁴ se postup výzkumu praktik a jeho metodologie zpravidla odvíjí primárně od využitých teorií. Pro ilustraci zde uvedeme dva druhy různých metodologických přístupů k rozkrývání sítí vztahů vytvářejících jednotlivé sekuritizační praktiky, které si v posledních letech získaly poměrně významnou popularitu.

Prvním z nich je mapování jednotlivých asambláží aktérů, jejich praktik a jimi využívaných nástrojů ve stylu Bruno Latoura, pro které je klíčové především detailně „sledovat aktéry“, jejich jednání a vazby mezi nimi – ideálně v krizových momentech, kdy se vytváří nové rutiny (Loughlan – Olsson – Schouten 2014: 38–39). Výzkumník by se proto měl ptát samotných aktérů, jak a komu (či vzhledem k roli materiálních faktorů čemu) jsou příčiny a následky jednotlivých aktivit přisuzovány, jaká spojení existují mezi jednotlivými aktéry a nástroji a jak jsou silná, kdo je autoritou oprávněnou mluvit za celou (předchozími dotazy identifikovanou) asambláž, a v neposlední řadě jak se mění uspořádání dané asambláže během krizových nestabilních momentů – Latourovým jazykem „kontroverzí“ (Latour 1987: 202). V případě výzkumu bezpečnosti jsou tak hledána například spojení aktérů a nástrojů, která vytvářejí sekuritizační praktiky a dávají vzniknout chápání potenciálních hrozeb v určité oblasti. Tou může být například výše zmíněné letiště s jeho skenery a bezpečnostními rámy, jež sekuritizují „rizikové tekutiny“ spíše než rizikové osoby, ale také agentura pro boj s nelegální migrací s jejími databázemi, čtečkami biometrických dat z pasů nebo geografickými informačními systémy (Schouten 2014).

Jiný příklad mapování představuje analýza sociálního pole a v něm zapojených aktérů dle Pierra Bourdieu. Ta zkoumá specifické rozdělení zdrojů v rámci pole a subjektivní znalostní a zkušenostní dimenzi jednání aktérů, které společně vytváří určité praktiky (Bourdieu – Wacquant 1992: 105). Postup výzkumu je obecně zhruba následující: 1. na základě prvotního seznámení s danou oblastí výzkumník formuluje výzkumnou otázku, 2. zmapuje prostřednictvím diskurzu a praktik strukturu daného pole a jeho pozici v širším společenském prostředí (tzv. poli moci), 3. prostřednictvím rozhovorů a/nebo pozorování rekonstruuje praktiky aktérů, jejich habitus a dynamiku soupeření o kapitál v daném poli a 4. na základě empirického pozorování upraví výzkumnou otázku a výzkumný rámec (Salter 2013b: 87–88). Výzkumník se tak má zajímat o historický vývoj pole, rekonstrukci logiky „hry“ (tedy sociálního pole), ve které se aktéři pohybují, zdroje, jež mají k dispozici ve vztahu k ostatním aktérům (Pouliot 2013), ale i o praktické znalosti aktérů, jejich chápání světa a vlastností, které musí mít, aby jednali daným způsobem.¹⁵ Prostřednictvím analýzy pole je tak možné například analyzovat vztahy a praktiky v rámci určité sociální sféry nebo profesně propojených organizací, jejich vývoj nebo vzestup a dominance určitého typu aktérů vybaveného specifickým kapitálem. Kromě několikrát zmíněného Bigova výzkumu je zde typickým výsledkem pak např. mapování sítí evropských bezpečnostních profesionálů a agentur při vytváření společné zahraniční a bezpečnostní politiky (Mérand 2008).

I když lze oba přístupy popsat jako „mapování vztahů“ (Loughlan – Olsson – Schouten 2014) mezi jednotlivými aktéry (a technologiemi) a jsou zaměřeny na studium praktik

vytvářejících (ne)bezpečnost, jsou mezi nimi zásadní rozdíly a dobře ukazují na rozdílnost různých přístupů v rámci MPS. Společné jsou jim ovšem sociologické a antropologické metody detailního empirického zkoumání, důraz na jednání a jeho reflexi a převážně interpretativní pojetí výzkumu, které se snaží o zachycení podmínek, za nichž vzniká bezpečnost, a její specifické chápání.

Data

V rámci mapování daného sociálního prostředí, ať již pomocí studia asambláží či sociálních polí, se výzkumník seznamuje s praktikami a habitem aktérů. V tomto kontextu se proto hovoří často nikoli o sběru dat, ale spíše o jejich tvorbě, což má zdůraznit výzkumníkovo aktérství při provádění empirického výzkumu a vymezit se proti pozitivistickému pojetí dat jako objektivní reprezentaci vnějšího světa. Tento přístup pak poukazuje na to, jak důležitá je otevřenost různým typům dat. Na rozdíl od studia sekuritizace v pojetí kodaňské školy, které se ve své původní verzi prakticky omezuje na konstrukci bezpečnosti řečovými akty, MPS vybízí k různorodosti dat, což ve výsledku podává výzkumníkům mnohem pestřejší výpověď o tom, jak je bezpečnost vytvářena celou řadou dalších praktik mimo veřejný politický diskurz.¹⁶

Koncept habitu sekuritizujících aktérů je užitečným vodítkem pro pochopení konkrétní podoby bezpečnostních praktik, jak se váží k existující praxi a zažitému chování aktérů, na něž se bezpečnostní praktiky vztahují, a jak jsou v tomto úspěšné či neúspěšné. Klíčovými metodami tvorby těchto dat jsou v návaznosti na etnografickou tradici dlouhodobá zúčastněná pozorování praktik a hloubkové (ideálně opakované) rozhovory s bezpečnostními profesionály. Prostřednictvím rozhovorů je možné zjistit, jakým způsobem daní aktéři reflektují své jednání a jeho dopady, což by bylo obecně velmi obtížné zachytit z dostupných bezpečnostních manuálů či regulací. Různé postoje či principy chování, tedy například chápání limitů bezpečnostních praktik, které jsou jejich recipienti ještě schopni akceptovat, zůstávají často v dané komunitě nevyřčené a předávají se spíše aktivním učněním a napodobováním než formálním vzděláním či školením (srov. Leander 2008). Rozhovory a pozorování zároveň poskytují o něco komplexnější obrázek o rozložení moci a fungování společenských struktur na pozadí těchto praktik. Jejich prostřednictvím je tak možné lépe pochopit, kteří aktéři a které instituce hrají jakou roli v procesu sekuritizace, jaké jsou mezi jednotlivými aktéry vztahy a jak jejich sociální pozice a zvyky pomáhají formovat podobu toho, co je chápáno jako bezpečnost.

Vzhledem k pochopitelným omezením (limitovaná doba výzkumu, přístup k utajovaným informacím aj.) je však zpravidla nutné je doplnit i o prameny v podobě dokumentů, manuálů, zpráv o aktivitách a případně také sekundárních zdrojů v podobě žurnalistických reportáží, publikovaných vzpomínek klíčových aktérů a dalších, jež zároveň mohou pomoci pochopit významová schémata, ve kterých se zkoumaní aktéři pohybují. Pro některé typy výzkumu lze využít také videa (například na oficiálních Youtube kanálech), fotografie či materiální zdroje dat v podobě architektury či městského plánování (například pro výzkum bezpečnostních praktik na letištích, rozmístování kontrolních stanovišť ve městech ad.) (Bueger 2014; Wedel et al. 2005: 149). Podle konkrétního teoretického a metodologického rámování jsou pak tyto materiály chápány spíše jako „stopy diskurzu“, jako je tomu u poststrukturalistů, nebo jako samy vyjadřující určité jednání či jej alespoň zachycující a odkazující na něj, jako je tomu u přístupů více orientovaných na praxi (Bueger 2014: 389).

Abduktivní přístup k výzkumu

Jak jsme ukázali v předchozích částech, výzkum bezpečnosti v podání MPS se opírá o teoretická a metodologická východiska, která již mají v sociologii a antropologii jistou tradici. V praxi se nicméně jedná o výzkum výrazně komplexnější a méně přímočarý než například studium sekuritizace založené na diskurzivní analýze (Aradau et al. 2014). MPS

nenabízí žádný ucelený teoretický či analytický rámec, který by bylo možné „aplikovat“ na určitý typ problémů. Ačkoli každý výzkum samozřejmě vychází z určitých teoretických předpokladů, klíčový je empirický výzkum a schopnost badatele neustále kriticky reflektovat propojení teorie a empirických pozorování. Často je zde tak využíván *abduktivní přístup* k tvorbě poznání. Na rozdíl od indukce či dedukce je abdukce charakteristická oscilací mezi obecným a konkrétním, mezi teorií a empirií, která vede k vytříbení teoretického vysvětlení na základě konvergence pozorování „světa okolo nás“ a snahy toto pozorování uchopit v abstraktní podobě (Friedrichs – Kratochwil 2009). Kritická reflexe je tak vyžadována nejen při interpretaci dat, ale i při práci s teorií a koncepty, tedy během celého výzkumného procesu (Guillaume 2013).

Komplexnější postup zkoumání, zahrnující ideálně i přímý kontakt se zkoumanými aktéry, poskytuje důležitou zpětnou vazbu výzkumu samému, neboť poukazuje na důležitost neustálé reflexe výzkumu a konfrontace teoretických východisek, nevyřčených očekávání a předpokladů s empirickým pozorováním a objevováním. V této souvislosti je klíčové si uvědomit, že výzkumník není nestranným pozorovatelem, který má v rukou ty „správné“ teoretické nástroje k objektivnímu vysvětlení reality, ale že je sám také součástí výzkumu. Podobně jako je standardem v antropologii a některých sociologických tradicích, výzkumník by měl být schopen reflektovat pozici, ze které výzkum provádí, a být otevřený tomu svá teoretická východiska, analytické nástroje a koneckonců i osobní postoje upravovat tak, aby dávaly smysl i při přímé konfrontaci se zkoumanou realitou (Bueger – Mireanu 2014). Zejména při výzkumu mocenských institucí vlastní společnosti by měl být badatel pozornější vůči svým předpokladům (naturalizovaným například vzděláním) a dbát jejich kritickou reflexi. Toto pojetí výzkumu je možné chápat jako upřímnější a bližší realitě badatelské práce a to i mimo kritický výzkum.

LIMITY A KRITIKA

Přístup MPS ke studiu mezinárodních vztahů a bezpečnosti má samozřejmě své limity, byť vzhledem k jeho značné heterogenitě a teoretické eklektičnosti je obtížné jej napadat jako celek. Kritizovány jsou tak spíše konkrétní přístupy jednotlivých výzkumníků, jejich teoretické argumenty či případně limity teoretických přístupů, ze kterých vycházejí. Lisa Stampnitzká (2013) či Loughlanová, Olsson a Schouten (2014) poukazují například na problematičnost využití Bourdieuvy teorie polí pro kontext dnešního globalizovaného světa, zatímco kritiku rigidního determinismu teorie jednání a její nedostatečné akcentování materiálních faktorů shrnuje kupříkladu Leanderová (2011) či z etnografických a pragmatických pozic Kurowska a Tallis (2013). Na autory využívající přístupy Bruna Latoura pak směřuje kritika ohledně absence širšího normativního kritického zakotvení jejich výzkumu či nedostatečného akcentování moci přítomné v jednotlivých asamblážích (Chandler 2014).

Další kritika se týká selektivního přenosu sociologických a antropologických konceptů a přístupů do jiných oborů, jež nerespektuje komplexnost původních teorií a ustálené metodologie – Vrstiová (2008) tak například kritizuje užití etnografie v mezinárodních vztazích. Výzkumníci používající koncepty a metody vycházející z jiných disciplín se tak ocitají na pomezí obou z nich, kdy ale nevyužívají metodologicky korektně nástroje ani jedné a nejsou seznámeni s širší debatou a vývojem v oboru, z něhož přejímají své teorie – to je ale často i problém výzkumníků z jiných oborů, kteří studují politická témata (Lie 2013: 218–219).

Mezinárodní politická sociologie přináší ve většině svých studií velmi detailní a výrazně kontextuálně zakotvený pohled, který je navíc často zaměřený na různé kontroverzní aspekty současné bezpečnosti, což ale v mnoha případech znesnadňuje širší zobecnění poznatků vzešlých z jednotlivých případových studií a omezuje kritickou reflexi jen na určitá témata a úroveň analýzy. Z různých důvodů – například kvůli dosavadnímu zaměření primárně na evropské prostředí – má MPS paradoxně jen málo co říct k tak zásadnímu

fenoménu bezpečnostních studií, jakým je válka (Barkawi 2011).¹⁷ Stejně tak díky využívání teorií, které vycházejí primárně z výzkumu zejména na lokální či národní úrovni (Latour, Bourdieu), není MPS příliš schopná holisticky zachytit vývoj na systémové úrovni a kriticky jej reflektovat (Koddenbrock 2014). Bigovy výzkumy transnacionálních polí v Evropě pak tvoří výjimku z tohoto pravidla především proto, že do nich bylo možné zapojit po delší dobu rozsáhlé mezinárodní výzkumné týmy. I po více než deseti letech práce ale tento výzkumný projekt ještě zdaleka není u konce (Bigo 2013). Zde tedy prozatím leží jasné limity tohoto přístupu. Mezinárodní politická sociologie tak dokáže nabídnout podnětnou reflexi partikulárních témat a poskytnout nástroje pro detailní empirické studie praktického fungování konkrétních konceptů, ale – alespoň prozatím – nenabízí novou „velkou“ teorii mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií.

* * *

Jak tedy hodnotit přínos francouzské filozofie a sociologie pro studium mezinárodní politiky a bezpečnosti? Stejně jako kterýkoli jiný teoretický proud, ani MPS nepřináší definitivní řešení politických a bezpečnostních problémů. To však ani není jejím cílem. Mezinárodní politická sociologie místo toho destabilizuje ustálené pojetí toho, co je a co není politika a bezpečnost a kdo a jak je formuje, a poskytuje tak výrazně plastičtější a kritičtější obrázek sekuritizačních procesů ve společnosti. Díky svému konceptuálnímu a metodologickému rámci a důrazu na výzkum různých praktik a aktérů (spolu)vytvářejících bezpečnost poskytuje MPS nové a užitečné nástroje pro výrazně kontextuálně zakotvenou analýzu konstrukce bezpečnosti a hrozeb, která bere v potaz nové způsoby a techniky zajišťování bezpečnosti. Reaguje tím na zásadní kritiku teorie sekuritizace, která tomuto diskurzivně zaměřenému výzkumu vyčítá neschopnost akcentovat širší lingvistický, sociální a politický kontext procesu sekuritizace a ignorování rozdílné dynamiky sekuritizace v různých prostředích. Výzkum širěji pojatých bezpečnostních (a sekuritizačních) praktik pak zároveň – a dle našeho mínění přínosně – nutí výzkumníky vstoupit do interakcí s jimi studovanými „objekty“ a být jim výrazně blíží, než je často při studiu bezpečnosti zvykem. To s sebou sice nese určité praktické výzvy a komplikace, ale zároveň umožňuje výzkumníkům cennou reflexi jejich vlastních pozic a předpokladů (Kurowska – Tallis 2013).

V normativní rovině navazuje MPS na kodaňskou školu a argumentuje pro rozkrytí bezpečnostních praktik, analýzu jejich vývoje a praktických důsledků a vybudování prostoru pro otevřenou debatu spojenou s nacházením alternativních praktik a umožněním desekuritizace. Kritické zaměření MPS by (s výjimkou zmíněné radikální marxistické linie) ale zároveň nemělo vést k totální relativizaci bezpečnosti jako spíše k reflexi její konstruovanosti a citlivějšímu přístupu k jejímu zajišťování. Označení určité oblasti jako spadající do sféry bezpečnosti a pod bezpečnostní expertizu má praktické následky v reálném světě – v některém případě směřující k odvrácení skutečné hrozby, jindy k excesům překračující hranice liberální demokracie. Empirické zkoumání praxí vytváření bezpečnosti pak umožňuje přinejmenším detailní poukázání na tento stav a jeho nesamozřejmost.

Jak bylo naznačeno v úvodu, domníváme se, že přístupy MPS mají velký potenciál pro výzkum českého politického a bezpečnostního prostředí. Diskurzivní analýza zahraniční a bezpečnostní politiky naráží na velmi omezený rozsah a hloubku veřejné debaty k těmto tématům a, jak již poukázalo mnoho českých výzkumníků, při tvorbě a výkonu této politiky hrají klíčovou roli byrokraté a experti, jejichž diskurz je však bez přímé interakce s nimi často obtížné zachytit. Přestože prošla Česká republika a její politické instituce v posledních dvou desetiletích zásadními proměnami spojenými s demokratickou transformací, integrací do Evropské unie, NATO a obecně zcela odlišných kulturně-politických struktur mezinárodní politiky, kritická reflexe těchto proměn zasazená do širšího kontextu praxe bezpečnostní politiky není příliš velká. Ačkoli politologie nabízí cenný pohled na český přechod k demokracii, kritická analýza mikro-procesů transformace v oblasti

zahraničněpolitické a bezpečnostní byrokracie a zejména pak důsledků těchto změn zůstává omezená. Z tohoto důvodu navrhuje bližší pozornost tomuto typu bádání.

Jako možné objekty dalšího výzkumu se nabízí například 1. transformace „pravidel hry“ existujících poli bezpečnostních profesionálů daná novými typy střetů v poli, změnami v rozložení kapitálu a střetů habitů vycházejících z různých profesních drah a zkušeností (daných na rozdíl od Západu i proměnou režimu), 2. rozvoj nových transverzálních vazeb s evropskými, americkými či globálními aktéry a poli a jeho důsledky pro lokální pole, 3. vzestup nových typů aktérů vybavených specifickými znalostmi, motivovaný zejména snahou reagovat na nové bezpečnostní hrozby a rozvoj nových technologií (například v rámci kybernetické či energetické bezpečnosti) či 4. nové vazby mezi soukromými a státními bezpečnostními aktéry, například související s důrazem na nové bezpečnostní hrozby, a transformace jejich pozic v rámci státních praktik. Relativně snadný přístup českých studentů a výzkumníků do sféry české byrokracie, daný přinejmenším specifiky malého státu, vnímáme pak jako velkou výhodu při realizaci tohoto typu výzkumu. Studium toho, jak specifické byrokratické procesy mění samotnou praxi vytváření a zajišťování bezpečnosti, může přinést cenné poznatky nejen v rámci akademické reflexe české zahraniční a bezpečnostní politiky, ale i pro výzkum mezinárodní politické sociologie jako takový, jenž stále trpí velmi úzkým geografickým a tematickým zaměřením. Pohled z postkomunistického kulturního bloku by tak mohl přispět nejen k empirickému rozšíření tohoto výzkumu, ale potenciálně i k rozvoji teorií a konceptů užívaných v rámci této subdisciplíny a v důsledku i k větší internacionalizaci českého výzkumu mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií.

¹ Za motto tohoto článku děkujeme jednomu z recenzentů.

² Práce Drulákové a především Luptáka nicméně reflektují i další vývoj výzkumu sekuritizace.

³ Na podobná témata se zaměřuje také bohatý výzkum v oblasti analýzy zahraniční politiky a výzkumu role byrokracie a dalších aktérů při formování státních zájmů (srov. např. Allison 1971; Moravcsik 1998; Haas 1992). Tato literatura však vychází spíše z racionalistické tradice, a přistupuje tedy k chování aktérů (a jeho zdrojům) z výrazně jiného pohledu, nezabývá se širšími dopady jejich jednání a zpravidla ani charakterem sociálního prostředí, ve kterém se tito aktéři pohybují. Z tohoto důvodu na ni MPS prakticky nenavazuje a spíše hledá vlastní konceptuální a metodologický aparát, vycházející z kritické sociální teorie.

⁴ Pojem *threat text* zavádí Stritzel, do slovenštiny (češtiny) jej jako hrozbotext překládá Lupták (2011).

⁵ V tomto textu se nevěnujeme přístupu, který chápe MPS jako komparativní verzi tradiční politické sociologie srovnávající politické fenomény mezi různými státy (pro toto použití viz Braungart – Braungart 2000).

⁶ Přesnější, ale mnohem méně elegantní překlad tohoto původně francouzského termínu by mohl znít „politická sociologie mezinárodní“ – viz Salter (2013b).

⁷ Důrazem na jednání v každodenních interakcích má MPS velmi blízko k méně teoreticky koherentnímu „obratu k praxi“, který v posledních letech probíhá ve výzkumu mezinárodních vztahů (Adler – Pouliot 2011b; Neumann 2002; Ringmar 2014). Na rozdíl od něj se ale odvolává specificky na kritickou tradici sociálního výzkumu spíše než na „praktické jednání“ jako jednotku analýzy pro výzkum mezinárodních vztahů (srov. Adler – Pouliot 2011a).

⁸ V některých textech bývá MPS označována pouze jako přístup v rámci bezpečnostních studií (např. Peoples – Vaughan-Williams 2010), protože tento teoretický proud se vyvinul a byl prozatím nejpodrobněji rozpracován právě v rámci výzkumu bezpečnosti. S tímto pojetím se ale vzhledem k čím dále širšímu použití přístupů MPS neztotožňujeme.

⁹ Bourdieu se k otázce kreativního jednání, které překračuje limity vymezené jeho koncepty, prakticky nevyjadřuje, a bývá proto obviňován z přehnaného determinismu (Leander 2011).

¹⁰ Sekuritizace ve smyslu vymezení zásadní hrozby pro referenční objekt (jak ji chápe kodaňská škola) však nemusí být vždy sama o sobě cílem jednání, a i pokud ano, sekuritizující aktéři si vzhledem k dalším aktérům přítomným v poli nikdy nemohou být jisti výsledkem sekuritizujícího jednání (Bigo 2008a).

¹¹ V některých českých textech je pojem *asambláž* (*assamblage*, u Deleuze také *agencement*) překládán také jako *montáž* (viz např. Bureš et al. 2013).

¹² Je třeba poznamenat, že třeba *asamblážemi*, jak je chápou různí autoři pracující s tímto konceptem (Latour, Deleuze, DeLanda ad.), existují výrazné rozdíly. Zde představená obecná charakteristika by měla nicméně odpovídat většině z nich (srov. Acuto – Curtis 2014).

¹³ Pojetí *asambláže* v pojetí Abrahamsenové a Williamse a na ně navazujících prací vychází především z prací Saskie Sassenové (2006) zhruba se inspiřující u Deleuze a Guattariho (1987).

- ¹⁴ Jako příklad lze uvést detailní analýzu místa, kde se dané praktiky odehrávají, či zaměření se na klíčové objekty, které praktiky umožňují – více viz Bueger (2014).
- ¹⁵ Pragmaticky ovšem často tvoří praktiky data, která jsou výzkumníku přístupná jako první a ze kterých „čte“ jejich logiku a původ.
- ¹⁶ Za cenné postřehy k potenciálním problémům etnografického výzkumu děkujeme prvním recenzentovi.
- ¹⁷ Na druhou stranu také zde již existují studie, které se věnují například konfliktu na Kavkaze a jeho proměně při využití teorii MPS (Ratelle 2013). Stejně tak existují návrhy, jak některé přístupy MPS využít pro výzkum bezpečnosti v post-koloniálním prostředí a i některé úspěšné aplikace (Hönke – Müller 2012; Hönke 2013; Abrahamsen – Williams 2011).

Literatura

- Abrahamsen, Rita – Williams, Michael C. (2011): *Security Beyond the State: Private Security in International Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Acuto, Michele – Curtis, Simon (2014): Assemblage Thinking and International Relations. In: Acuto, Michele – Curtis, Simon (eds.): *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. New York: Palgrave MacMillan, s. 1–15.
- Adler-Nissen, Rebecca (2008): The Diplomacy of Opting Out: A Bourdieudian Approach to National Integration Strategies*. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 46, No. 3, s. 663–684.
- Adler, Emanuel – Pouliot, Vincent (2011a): International practices: introduction and framework. In: Adler, Emanuel – Pouliot, Vincent (eds.): *International Practices*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 3–35.
- Adler, Emanuel – Pouliot, Vincent (eds., 2011b): *International Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Allison, Graham T. (1971): *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown.
- Aradau, Claudia (2010): Security that matters: critical infrastructure and objects of protection. *Security Dialogue*, Vol. 41, No. 5, s. 491–514.
- Aradau, Claudia – Van Munster, Rens (2007): Governing Terrorism Through Risk: Taking Precautions, (un)Knowing the Future. *European Journal of International Relations*, Vol. 13, No. 1, s. 89–115.
- Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Squire, Vicki (2010): Acts of European citizenship: a political sociology of mobility. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, No. 4, s. 945–965.
- Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadine (2014): Introducing critical security methods. In: Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadine (eds.): *Critical Security Methods: New frameworks for analysis*. London and New York: Routledge, s. 1–22.
- Balzacq, Thierry (2005): The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*, Vol. 11, No. 2, s. 171–201.
- Balzacq, Thierry (2011): Enquiries into methods: A new framework for securitization analysis. In: Balzacq, Thierry (ed.): *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. London and New York: Routledge, s. 31–53.
- Balzacq, Thierry – Basaran, Tugba – Bigo, Didier – Gutter, Emmanuel-Pierre – Olsson, Christian (2010): Security Practices. *International Studies Encyclopaedia*, Vol. Oxford: Blackwell.
- Barkawi, Tarak (2011): From War to Security: Security Studies, the Wider Agenda, and the Fate of the Study of War. *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 39, No. 3, s. 701–716.
- Bellanova, Rocco – Fuster, Gloria González (2013): Politics of disappearance: Scanners and (unobserved) bodies as mediators of security practices. *International Political Sociology*, Vol. 7, No. 2, s. 188–209.
- Benford, Robert D. – Snow, David A. (2000): Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology*, Vol. 26, s. 611–639.
- Bigo, Didier (1996): *Polices en réseaux: l'expérience européenne*. Paris: Presses de Sciences Po.
- Bigo, Didier (2000): When Two Become One: Internal and External Securitizations in Europe. In: Kelstrup, Morten – Williams, Michael C. (eds.): *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community*. London: Routledge, s. 171–204.
- Bigo, Didier (2002): Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, Vol. 27, No. 1, s. 63–92.
- Bigo, Didier (2008a): International Political Sociology. In: Williams, Paul D. (ed.): *Security Studies: An Introduction*. London and New York: Routledge, s. 116–128.
- Bigo, Didier (2008b): Globalized (in)security: the field and the ban-opticon. In: Bigo, Didier – Tsoukala, Anastasia (eds.): *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*. Oxon and New York: Routledge, s. 10–48.
- Bigo, Didier (2011): Pierre Bourdieu and International Relations: Power of Practices, Practices of Power. *International Political Sociology*, Vol. 5, No. 3, s. 225–258.
- Bigo, Didier (2013): Security: Analysing transnational professionals of (in)security in Europe. In: Adler-Nissen, Rebecca (ed.): *Bourdieu in International Relations: Rethinking key concepts in IR*. London and New York: Routledge, s. 114–130.
- Bigo, Didier – Walker, R.B.J (2007a): Political Sociology and the Problem of the International. *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 35, No. 3, s. 725–739.
- Bigo, Didier – Walker, R.B.J (2007b): International, political, sociology. *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 1, s. 1–5.

- Bigo, Didier – Carrerra, Sergio – Guild, Elspeth – Walker, R.B.J (2010): *Europe's 21st century challenge: delivering liberty*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Bonelli, Laurent – Deltombe, Thomas – Bigo, Didier (2008): *Au nom du 11 septembre... Les démocraties à l'épreuve de l'antiterrorisme*. Paris: La Découverte.
- Booth, Ken (2007): *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (1998): *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre – Wacquant, Loïc JD (1992): *An invitation to reflexive sociology*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Braungart, Richard G. – Braungart, Margaret M. (2000): International Political Sociology. In: Quah, Stella R. – Sales, Arnaus (eds.): *The International Handbook of Sociology*. London: SAGE, s. 197–217.
- Brenner, Neil (2004): *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. Oxford: Oxford University Press.
- Bueger, Christian (2014): Pathways to practice: praxiography and international politics. *European Political Science Review*, Vol. 6, No. 3, s. 383–406.
- Bueger, Christian – Mireanu, Manuel (2014): Proximity. In: Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadine (eds.): *Critical Security Methods: New frameworks for analysis*. London and New York: Routledge, s. 118–141.
- Bureš, Oldřich (2014): Private security companies in the Czech Republic: Rearticulating the security field and transforming politics. *Security Dialogue*, Vol. 45, No. 1, s. 81–98.
- Bureš, Oldřich – Juříček, Petr – Král, Jiří – Krulík, Oldřich – Ludvík, Zdeněk – Makariusová, Radana – Nedvědká, Vendula – Pernica, Bohuslav – Šnild, Vladimír (2013): *Privatizace bezpečnosti: České a zahraniční zkušenosti*. České Budějovice: Grada Publishing.
- Buzan, Barry – Hansen, Lene (2009): *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – de Wilde, Jaap (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colo.; London: Lynne Rienner Publishers.
- C.A.S.E. (2006): Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto. *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 4, s. 443–487.
- Campbell, David (1992): *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ciută, Felix (2009): Security and the problem of context: a hermeneutical critique of securitisation theory. *Review of International Studies*, Vol. 35, No. 02, s. 301.
- Deleuze, Gilles – Guattari, Félix (1987): *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Derrida, Jacques (1978): *Writing and difference*. Chicago University of Chicago Press.
- Drulák, Petr (2010): Czech Foreign Policy: Ideologies, Prejudices and Co-ordination. In: Kořan, Michal (ed.): *Czech Foreign Policy in 2007–2009: An Analysis*. Prague: Institute of International Relations, s. 371–384.
- Druláková, Radka (2006): Postdemokracie v Evropské unii: bezpečnost versus občanské svobody? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 41, No. 2, s. 5–22.
- Eichler, Jan (2010): Bezpečnostní a strategická kultura USA v letech 2001–2008. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 2, s. 48–70.
- Eriksson, Johan (2001): Cyberplagues, IT, and Security: Threat Politics in the Information Age. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, Vol. 9, No. 4, s. 200–210.
- Ferguson, James (1994): *The anti-politics machine*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Foucault, Michel (1980): *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977*. New York: Pantheon.
- Foucault, Michel (1994): Řád diskursu. In: Týž: *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 7–39.
- Friedrichs, Jörg – Kratochwil, Friedrich (2009): On acting and knowing: How pragmatism can advance international relations research and methodology. *International Organization*, Vol. 63, No. 4, s. 701–731.
- Guillaume, Xavier (2013): Criticality. In: Salter, Mark B. – Mutlu, Can E. (eds.): *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. London and New York: Routledge, s. 29–32.
- Haas, Peter M. (1992): Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, Vol. 46, No. 1, s. 1–35.
- Hansen, Lene (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London: Routledge.
- Heller, Kevin Jon (1996): Power, subjectification and resistance in Foucault. *SubStance*, Vol. 25, No. 1, s. 78–110.
- Hönke, Jana (2013): *Transnational Companies and Security Governance: Hybrid Practices in a Postcolonial World*. London and New York: Routledge.
- Hönke, Jana – Müller, Markus-Michael (2012): Governing (in) security in a postcolonial world: Transnational entanglements and the worldliness of 'local' practice. *Security Dialogue*, Vol. 43, No. 5, s. 383–401.
- Huysmans, Jef (2006): *The politics of insecurity: fear, migration and asylum in the EU*. London: Routledge.
- Huysmans, Jef (2011): What's in an act? On security speech acts and little security nothings. *Security Dialogue*, Vol. 42, No. 4-5, s. 371–383.

- Huysmans, Jef – Nogueira, Joao Pontes (2012): International political sociology: Opening spaces, stretching lines. *International Political Sociology*, Vol. 6, No. 1, s. 1–3.
- Hynek, Nik (2012): The domopolitics of Japanese human security. *Security Dialogue*, Vol. 43, No. 2, s. 119–137.
- Hynek, Nik (2013): Coping with U.S. and EU's challenges? Strategic confusion in the Czech foreign and security policy. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 46, No. 3, s. 373–385.
- Hynek, Nik – Střítecký, Vít (2010): Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 5–32.
- Chandler, David (2014): The onto-politics of assemblages. In: Acuto, Michele – Curtis, Simon (eds.): *Reassembling International Theory: Assemblage Thinking and International Relations*. New York: Palgrave MacMillan, s. 99–105.
- Koddenbrock, Kai Jonas (2014): Strategies of critique in International Relations: From Foucault and Latour towards Marx. *European Journal of International Relations*, publikováno online 26. srpna 2014.
- Kurowska, Xymena – Tallis, Benjamin C. (2013): Chiasmatic crossings: A reflexive revisit of a research encounter in European security. *Security Dialogue*, Vol. 44, No. 1, s. 73–89.
- Latour, Bruno (1987): *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Leander, Anna (2005): The Market for Force and Public Security: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies. *Journal of Peace Research*, Vol. 42, No. 5, s. 605–622.
- Leander, Anna (2008): Thinking Tools: Analyzing Symbolic Power and Violence. In: Klotz, Audie – Prakash, Deepa (eds.): *Qualitative Methods in International Relations: A Pluralist Guide*. New York: Palgrave, s. 11–28.
- Leander, Anna (2011): The Promises, Problems, and Potentials of a Bourdieu-Inspired Staging of International Relations. *International Political Sociology*, Vol. 5, No. 3, s. 294–313.
- Léonard, Sarah (2010): EU border security and migration into the European Union: FRONTEX and securitisation through practices. *European Security*, Vol. 19, No. 2, s. 231–254.
- Lie, Jon Harald Sande (2013): Challenging Anthropology: Anthropological Reflections on the Ethnographic Turn in International Relations. *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 41, No. 2, s. 201–220.
- Loughlan, Victoria – Olsson, Christian – Schouten, Peer (2014): Mapping. In: Aradau, Claudia – Huysmans, Jef – Neal, Andrew – Voelkner, Nadine (eds.): *Critical Security Methods: New frameworks for analysis*. London and New York: Routledge, s. 21–46.
- Lupták, Ľubomír (2011): *Bezpečnostný diskurz v SR: lokalizácia ne(o)liberálneho vládnutia v postsocialistickej barbarickej*. Nепublikovaná disertační práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- McDonald, Matt (2008): Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, Vol. 14, No. 4, s. 563–587.
- Mérand, Frédéric (2008): *European Defence Policy: Beyond the Nation State: Beyond the Nation State*. Oxford: Oxford University Press.
- Mérand, Frédéric – Forget, Amélie (2013): Strategy. In: Adler-Nissen, Rebecca (ed.): *Bourdieu in International Relations: Rethinking key concepts in IR*. London and New York: Routledge, s. 93–113.
- Moravcsik, Andrew (1998): *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca: Cornell University Press.
- Neocleous, Mark (2008): *Critique of Security*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Neumann, Iver B. (2002): Returning Practice to the Linguistic Turn: The Case of Diplomacy. *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 31, No. 3, s. 627–651.
- Ong, Aihwa – Collier, Stephen J. (2008): *Global assemblages: technology, politics, and ethics as anthropological problems*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Peoples, Columba – Vaughan-Williams, Nick (2010): *Critical Security Studies: An Introduction*. London: Routledge.
- Petersen, Karen Lund (2011): Risk Analysis – a Field Within Security Studies. *European Journal of International Relations*, Vol. 18, No. 4, s. 693–717.
- Pouliot, Vincent (2008): The Logic of Practicality: A Theory of Practice of Security Communities. *International Organization*, Vol. 62, No. 2, s. 257–288.
- Pouliot, Vincent (2013): Methodology. In: Adler-Nissen, Rebecca (ed.): *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. London and New York: Routledge, s. 45–58.
- Ratelle, Jean-François (2013): Making sense of violence in civil war: challenging academic narratives through political ethnography. *Critical Studies on Security*, Vol. 1, No. 2, s. 159–173.
- Reckwitz, Andreas (2002): Toward a Theory of Social Practices: A development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, Vol. 5, No. 2, s. 243–263.
- Ringmar, Erik (2014): The search for dialogue as a hindrance to understanding: practices as inter-paradigmatic research program. *International Theory*, Vol. 6, No. 01, s. 1–27.
- Salter, Mark B. (2007): Governmentalities of an Airport: Heterotopia and Confession. *International Political Sociology*, Vol. 1, No. 1, s. 49–66.
- Salter, Mark B. (2008): Securitization and desecuritization: a dramaturgical analysis of the Canadian Air Transport Security Authority. *Journal of International Relations and Development*, Vol. 11, No. 4, s. 321–349.
- Salter, Mark B. (2010): *Mapping Transatlantic Security Relations: The EU, Canada, and the war on terror*. New York: Routledge.

- Salter, Mark B. (2013a): Introduction. In: Salter, Mark B. – Mutlu, Can E. (eds.): *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. London–New York: Routledge, s. 1–23.
- Salter, Mark B. (2013b): The practice turn: Introduction. In: Salter, Mark B. – Mutlu, Can E. (eds.): *Research Methods in Critical Security Studies: An Introduction*. London and New York: Routledge, s. 85–91.
- Sassen, Saskia (2006): *Territory, authority, rights: From medieval to global assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
- Schatz, Edward (2013): What kind(s) of ethnography does political science need? In: Schatz, Edward (ed.): *Political ethnography: What immersion contributes to the study of power*. Chicago: University of Chicago Press, s. 303–318.
- Schatzki, Theodore R – Knorr-Cetina, Karin – von Savigny, Eike (2001): *The practice turn in contemporary theory*. London and New York: Psychology Press.
- Scherrer, Amandine (2009): *G8 against transnational organized crime*. Farnham and Burlington: Ashgate Publishing.
- Schouten, Peer (2014): Security as controversy: Reassembling security at Amsterdam Airport. *Security Dialogue*, Vol. 45, No. 1, s. 23–42.
- Stampnitzky, Lisa (2013): Experts, États et théorie des champs. Sociologie de l'expertise en matière de terrorisme. *Critique internationale*, Vol. 59, No. 2, s. 89–104.
- Stritzel, Holger (2007): Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*, Vol. 13, No. 3, s. 357–383.
- Stritzel, Holger (2014): *Security in Translation: Securitization Theory and the Localisation of Threat*. London: Palgrave Macmillan.
- Van Munster, Rens (2007): Review Essay: Security on a Shoestring: A Hitchhiker's Guide to Critical Schools of Security in Europe. *Cooperation and Conflict*, Vol. 42, No. 2, s. 235–243.
- Vaughan-Williams, Nick (2009): *Border politics: the limits of sovereign power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Vávra, Martin (2007): Sociologické aspekty díla Michela Foucaulta. In: Šubrt, Jiří (ed.): *Historická sociologie. Teorie dlouhodobých vývojových procesů*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 338–359.
- Villumsen Berling, Trine (2011): Science and securitization: Objectivation, the authority of the speaker and mobilization of scientific facts. *Security Dialogue*, Vol. 42, No. 4–5, s. 385–397.
- Voelkner, Nadine (2011): Managing pathogenic circulation: Human security and the migrant health assemblage in Thailand. *Security Dialogue*, Vol. 42, No. 3, s. 239–259.
- Vrástí, Wanda (2008): The strange case of ethnography and international relations. *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 37, No. 2, s. 279–301.
- Wæver, Ole (1995): Securitization and Desecuritization. In: Lipschutz, Ronnie D. (ed.): *On Security*. New York: Columbia University Press, s. 46–86.
- Wæver, Ole (2004): *Aberystwyth, Paris, Copenhagen. New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery*. Příspěvek na Annual Meeting of the International Studies Association, Montreal.
- Waisová, Šárka (2004): Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti. Kodaňská škola na křižovce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 39, No. 3, s. 66–86.
- Watson, Scott D. (2012): 'Framing' the Copenhagen School: Integrating the Literature on Threat Construction. *Millennium – Journal of International Studies*, Vol. 40, No. 2, s. 279–301.
- Wedel, Janine R – Shore, Cris – Feldman, Gregory – Lathrop, Stacy (2005): Toward an anthropology of public policy. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 600, No. 1, s. 30–51.
- Williams, Michael C. (2003): Words, images, enemies: Securitization and international politics. *International Studies Quarterly*, Vol. 47, No. 4, s. 511–531.
- Wodak, Ruth – Chilton, Paul (2005): *A new agenda in (critical) discourse analysis: theory, methodology and interdisciplinarity*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Poznámka

Autoři by rádi poděkovali Michalu Parížkovi, Jakubu Záhorovi, šéfredaktorovi MV Vítu Benešovi a dvěma anonymním recenzentům za cenné podněty a připomínky k článku. Výzkum Dagmar Rychnovské k tomuto textu byl podpořen z grantového projektu GAUK č. 536312.